

Ключевые слова: профессиональное мастерство, знания, умения, педагогические качества.

SUMMARY

Prokopova L., Gychenko A., Gvozdetskaya S. Forming of professional skills of future teacher of physical culture.

On the basis of analysis of the methodological literature and researches the authors reveal professional skills that provides readiness of students of educational-scientific department of physical culture to professional activity. As a research problem, it appeared in XIX century. Researchers in the sphere of pedagogics interpreted this problem as a higher level of teacher training activity, it is determined as "synthesis of scientific knowledge, abilities and skills of methodological art and personal qualities of the teacher" that provides high level of personal organization of a teacher training activity.

In article there are given maintains, structure and intercommunications of basic components of professional mastery of physical training teachers: pedagogical orientation, knowledge, abilities, professional qualities and their integral description. Dependence of components is on the one level with professional skills of future teachers. Pedagogical situations are good developed, business games, multimedia presentations and short films, all these made basis of teachers' professional skills at the universities.

To conduct research, we created a control group (CG) and experimental (EG) group. Classes with students in the control group were held using the traditional method of teaching. In the experimental group in the study of academic disciplines and during the students' pedagogical practice the created by authors' methodology of formation of professional skills of a future physical culture teacher was used. The essence of a technique consisted in the development and implementation of case studies, presentations and short films, creative execution of independent tasks, modeling of fragments of educational activities, business training games, which are the "tools" of development of theoretical and practical thinking of a specialist, able to analyze complex conditions of pedagogical activity, to put and to solve new for future specialists professional tasks.

Consequently the method of forming professional skills appeared to be effective. We considered the complex of study methods with a graduate transmission. The method allows to acquire work experience, deeper realization of social setting of teachers.

In future we plan to research last structural component of the personality of the teacher and orientation of his activity. The pedagogical orientation determines a conduct, attitude to profession, firstly to a child.

Key words: professional skills, knowledge, ability, pedagogical qualities.

УДК 37.036+37.013.42:001.891.3(447)

Є. І. Райхман

ДВНЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КРЕАТИВНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ НАВЧАННЯ В МАГІСТРАТУРІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті висвітлено аспектний аналіз наукової літератури з формування професійної креативності в умовах навчання в магістратурі. Використано методи дослідження: аналіз, синтез, систематизація та узагальнення літератури. З'ясовано, що дослідження креативності особистості та її формування має давню наукову традицію та є предметом вивчення найрізноманітніших наук про людину. Ці знання сформульовані у вигляді наукових підходів, теорій, концепцій, напрямів, що

відображають як специфіку галузі наукових знань, так і особистісну позицію вчених. Вивчення сутнісних характеристик професійної креативності майбутніх магістрів стане предметом наших подальших наукових пошуків.

Ключові слова: професійна креативність, формування, майбутній магістр, педагогічна освіта, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Проблема креативності та її формування у майбутніх педагогів є однією з фундаментальних у педагогічній науці, вона має давню педагогічну традицію. На сьогодні в науці накопичено величезний фонд наукових знань, що розкривають різноманітні підходи й аспекти формування креативності як найважливішої складової професіоналізму та інтерес до цієї проблеми тільки зростає. Це зумовлено, з одного боку, посиленням вимог до сучасного педагога, його компетентності, а з іншого, самим творчим характером навчання в магістратурі, де наукова складова домінує у змісті та формах навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичні засади формування креативності особистості подано в низки наукових робіт вітчизняних і зарубіжних учених. Відокремлено такі напрями вирішення проблеми: теорія та практика професійного становлення майбутніх фахівців в умовах вищих навчальних закладів (В. Андрющенко, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, В. Лозова та ін.), розвиток і формування креативності в професійній підготовці (В. Бондарьов, Н. Мілютіна, О. Морозов, Т. Стародубцева, Л. Степанова та ін.), психолого-педагогічний аналіз креативності (А. Адлер, С. Берштейн, Дж. Гілфорд, В. Загвязинський, А. Матюшкін, В. Моляко, Е. Торренс, К. Юнг та ін.).

Різні аспекти проблеми формування креативності особистості розглянуто в сучасних монографіях, дисертаціях, наукових статтях. Зокрема, педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю в процесі фахової підготовки (І. Гриненко), формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя в процесі професійно-педагогічної діяльності (Л. Митько), педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього педагога (М. Костенко), індивідуально-типові особливості комунікативної креативності (Р. Белоусова), креативність як чинник розвитку професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів (Т. Розова), психологічні чинники розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів (Н. Макаренко).

Мета статті. Ми вважаємо доцільним провести аспектний вибірковий аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, зосередивши увагу на тих джерелах, які в максимальному ступені співвідносяться із завданнями нашого дослідження – формуванням професійної креативності педагогів в умовах навчання в магістратурі. Це й стало метою нашої статті.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, систематизація й узагальнення філософської, історичної, психологічної, педагогічної

літератури для з'ясування стану розробленості зазначеної вище проблеми, визначення понятійно-категоріального апарату дослідження.

Виклад основного матеріалу. Ми виділяємо три основних напрями аналізу наукової літератури. Перший напрям включає в себе філософську, соціологічну та психологічну літературу, яка може слугувати для нас світоглядною передумовою формування креативності особистості. Другий напрям присвячено вивченню історико-педагогічних аспектів формування креативності у вітчизняній та зарубіжній педагогічній теорії та практиці. Третій напрям представлений джерелами, що характеризують поняття «креативність», його зміст у контексті фахової підготовки магістрів.

Переходимо до аналізу першого напрямку наукової літератури. Теоретичні філософсько-світоглядні основи формування креативності особистості стали предметом осмислення ще за античних часів. Такі філософи, як Платон, Сократ, Аристотель у межах теологічного підходу представляли творчість як прерогативу бога, що є творцем світу, а власне здатність до творчості розглядали як дарунок богів. Основоположник теологічного підходу Сократ вважав, що процес навчання є процесом творчим і являє собою перехід від «небуття в буття». Він за допомогою творчих питань та дискусій зі співрозмовником допомагав йому прийняти правильне рішення, унаслідок чого відкривалась істина. Сократ розумів відкриття нових знань як результат творчої діяльності [9, 60–64]

У теорії філософської думки в XVII–XIX століттях творчість трактували як найвищу форму людської життєдіяльності. Таке розуміння було характерним для представників класичного підходу, які вважали, що творчість – це основа формування креативності. Так, Г. Гегель у своєму трактаті «Філософія духу» визначив риси творчості: домінанту ідеального над матеріальним у процесі творчого становлення людини, обмеження свободи творчої діяльності об'єктивною необхідністю. Далі він розглядав творчість як діяльність, тобто процес самореалізації, що виникає на ґрунті внутрішніх суперечностей. Цю думку він докладно розвиває в розділі «Сила уяви», де стверджує, що творчість як діяльність спонукається появою сили уяви, яка виявляється в трьох формах:

- перша – відтворювальна сила уяви, що має формальний характер;
- друга – така, яка не тільки викликає певні творчі образи, але й співвідносить їх один з одним і, таким чином, зумовлює появу нового творчого образу;
- третя – та, на основі якої реалізується творчий образ у творчу ідею, поєднуючись із фантазією та творчою ідеєю [2, 287–288].

Зовсім по-іншому розглядали творчість і креативну діяльність прихильники персоналістичного підходу, які стверджували, що творчість є виявом сублімації, тобто відхиленням інстинктивних творчих виявів особистості, та спрямуванням або переключенням творчої енергії на

досягнення результату креативної діяльності. З. Фрейд взагалі вважав, що творчість належить до сфери несвідомого, абсолютизував її неповторність і в такий спосіб визнавав непізнаваність і несумісність творчості з раціональним пізнанням [10, 65].

У контексті нашого дослідження інтерес представляє філософська світоглядна концепція Р. Декарта, який розглядав творчість як основу креативності, як процес розширення знань за допомогою раціональних операцій. Р. Декарт розглядав сфери людського пізнання як складні раціональні пошуки, раціональну дедукцію. Метод раціональної дедукції, за думкою Р. Декарта, зумовлений такими чотирма вимогами:

- використовувати за основу положення, які не викликають сумнівів у своїй істинності;
- розділяти складну проблему на менші;
- поетапно здійснювати перехід від доведеного до недоведеного;
- уникати прогалин в логічному ланцюжку досліджень [3].

У сучасній філософії ми знаходимо найрізноманітніші точки зору, що відображають ті чи інші аспекти формування креативності. Так, Н. Богданова у межах дослідження філософсько-світоглядних аспектів формування креативності особистості, відзначає, що основним етапом освітянського формування креативності особистості є створення необхідних когнітивних, морально-етичних, естетичних і ергономічних умов, які можна створити завдяки особистісно зорієнтованим і психолого-педагогічним методикам [1, 268]. При цьому автор особливо підкреслює, що освіта завдяки новітнім інноваційно-гуманістичним й особистісно зорієнтованим методам, методикам, технікам та технологіям перетворює креативність на необхідний елемент людського життя.

Найважливішим філософсько-світоглядним аспектом процесу формування креативності особистості виступають філософські принципи формування креативності та креативної діяльності, які за своєю сутністю означають універсальність креативних процесів як фактору становлення нової світоглядної парадигми глобальної креативності.

Продовжуючи аналіз наукової літератури на філософському рівні ми звертаємося до сучасних соціологічних досліджень. Не дивлячись на великі змістові розбіжності в поглядах і підходах, більшість учених розглядає формування креативності як механізм соціальної самореалізації творчої особистості, а саму креативність як соціокультурний феномен, що слугує основою суспільного прогресу та розвиває його наукові, психологічні, педагогічні, філософські, соціальні, культурологічні інтереси.

Продовжуючи аналіз психологічної літератури з проблеми, що вивчається, слід відзначити, що більшість досліджень у своїх наукових пошуках, розробляючи концепції розвитку творчості так чи інакше в центр своїх розміркувань ставлять категорію особистості. Так, Я. Пономарьов

вважає, що з процесом формування креативності особистості пов'язані дві особистісні якості – інтенсивність пошукової мотивації та чутливість до «побічних» продуктів діяльності. Тобто креативність охоплює інтелектуальну активність та чутливість до побічних продуктів діяльності. З точки зору автора, творча людина бачить побічні результати, які є творінням нового, а нетворча бачить лише доцільні результати, оминаючи новизну. Таким чином, можемо констатувати, що теорія творчості Я. Пономарьова [4] дає змогу виділити ті якості, які сприяють процесу творчості, а отже й формуванню креативності особистості, і психологічну гнучкість, силу творчої мотивації.

Наявний фонд психологічних знань може слугувати серйозною теоретичною основою для конструювання та проведення педагогічного дослідження проблеми формування креативності майбутнього педагога.

Переходячи до вивчення наукових досліджень другого напрямку – історико-педагогічного аспекту формування креативності майбутніх педагогів, ми, передусім, звертаємося до аналізу праць К. Ушинського, С. Русової, Я. Чепіги та ін.

Основою їх поглядів буда ідея про те, що формування творчої особистості повинно будуватися на природних задатках, з урахуванням індивідуальних рис та якостей особистості. К. Ушинський розглядав творчу особистість як основу формування креативного фахівця. Учений стверджував, що творча розумова праця є «чи не найважливішою працею для людини», адже «творити легко й приємно, а думати – важко» [8, 228]. Він вважав, що людина залишається без думки в голові, не виявляє інтелектуальні здібності та творчо не реалізується, коли не творить.

Подібних поглядів дотримувалась і С. Русова, яка наголошувала на тому, що всебічно розвинена особистість повинна розуміти життя, творчо його інтерпретувати та робити свій творчий внесок у розвиток суспільства, а саме: «особистість має знайти себе в житті, знайти в ньому своє творче місце» [5, 35]. Фундаментом для формування повноцінної усебічно розвиненої особистості є вільна, життєво-творча людина та «культ особи, яка вільно виявляє всі свої творчі сили» [5, 37].

Визначальним у наукових підходах Я. Чепіги є положення про формування творчо мислячої особистості на основі її природних задатків. Учений писав, що «формування дитини не повинно бути вигаданим, штучним..., а природа її – єдиний ґрунт...» [11, 22]. Він відзначав, що варто «не перетворювати людську природу, а складати найсприятливіші умови для розвитку людської душі в згоді з психофізичною природою індивідуума й віднаходити шлях до творчості й діяльності його духу» [11, 15].

Низка наукових досліджень, загалом виконаних у другій половині ХХ століття, базуються на теорії творчості як поєднання інтелектуальних і творчих здібностей в одне ціле, що є невід'ємним одне від одного. Найбільш яскравими представниками такого підходу є В. Сухомлинський,

Ю. Бабанський, І. Зязюн, В. Загвязинський, Н. Ничкало, М. Поташник, Л. Петриченко, О. Попова та ін.

Так, В. Сухомлинський в основу змісту творчості поклав єдність інтелекту, волі, моральних якостей та емоцій особистості. Зокрема, він вважав, що в цьому яскраво виявляється індивідуальна самобутність кожної людини як одна з умов ствердження моральної гідності та самоповаги. Педагог вірив у творчі можливості людини та був переконаний, що кожна особистість неповторна й має змогу за певних умов виявити свою самобутність та неповторну творчість [7, 229–239].

З кінця ХХ – початку ХХІ століття в педагогічній науці дослідження проблеми креативності здійснюються, як правило, у контексті особистісно-креативного підходу, де креативність розглядається як властивість творчої особистості майбутнього професіонала. Інакше кажучи, особистісно-креативний компонент визначається як невід’ємний складник високопрофесійної особистості.

В. Сластенин, відповідаючи на питання: «Коли та за яких обставин діяльність учителя перетворюється на творчість?» пише, що «це стає можливим, насамперед, за наявності педагогічного ідеалу, який визначає смисл та місце вчителя у житті, його розуміння задач, що стоять перед ним». Автор указує, що творчість виникає за умови професійно-особистісної мотивації, яка викликається до життя та підтримується захопившою вчителя педагогічною ідеєю. Ця творча ідея може народитись у результаті тривалих педагогічних спостережень, досвіду, теорії. На її основі розробляється особиста творча концепція, яка потрібна кожному педагогові. Дуже важлива думка вченого про те, що творчість у процесі педагогічного спілкування реалізується в ході пізнання вчителем учнів, у системі взаємодії з ними. Таким чином, креативність закладена в природі педагогічної праці [6].

Як показав аналіз сучасних наукових, у тому числі дисертаційних, досліджень формування креативності як професійної в цілому, так і педагогічної зокрема, до теперішнього часу стало одним із перспективних наукових напрямів, що відображають процеси креативізації освіти.

Переходимо до аналізу третього напрямку вибраної для вивчення наукової літератури, яка описує поняття «креативність», його зміст та структуру. Раніше ми відзначали велику схожість, майже ідентичність понять «креативність» і «творчість». Якщо схожість цих понять не потребує підтвердження, то виявити розбіжність, навіть якщо вона невелика, ми вважаємо необхідним, бо без цього буде важко вирішувати поставлені дослідницькі завдання.

Спираючись на представлені вище формулювання, ми будемо виходити з того, що творчість – це діяльність, спрямована на створення чогось нового, що буде відрізнятися неповторністю, унікальністю, оригінальністю й матиме суспільну цінність.

У розумінні креативності ми так і не виявили єдиного бачення як у самому трактуванні поняття, так і в його сутнісних характеристиках. Креативність розглядається як характеристика інтелектуальної сфери життєдіяльності особистості; як самостійна властивість мислення; як система особистісних якостей. Дослідники визначають такі особливості креативності:

- особистісна категорія, що охоплює потенційну, рефлексивну, актуалізовану креативність;
- творчий процес, який актуалізується в креативному результаті, що є основою створення креативного продукту, нової речі як матеріальної цінності, нового результату в духовній сфері, нового вирішення проблеми в суспільній і професійній діяльності;
- креативний процес як основа комунікативно-творчої діяльності з метою креативного розвитку особистості.

На наш погляд, найбільш продуктивним є підхід, що розглядає креативність як сукупність якостей особистості, які забезпечують продуктивні перетворення в діяльності, а також є засобом створення якісно нового продукту.

З цих позицій можна виділити ознаки інтелектуальної діяльності особистості: здатність формувати ідею в процесі зміни точки зору на проблему; схильність до створення нетипових, неординарних ідей; готовність швидко зосереджувати увагу на іншій ідеї; здатність працювати в нетипових ситуаціях; вміння у простому бачити складне, а у складному – просте.

Креативність – це особистісна властивість, здатність до творчої дослідницької діяльності, що здійснюється на основі творчої уяви та творчого мислення, активізує інтелектуальний потенціал та здібності, які слугують ґрунтом для генерування оригінальних ідей і створення нового продукту, що має суспільну цінність.

Переходимо до змістової характеристики креативності як властивості особистості. При цьому відмітимо, що однозначного розуміння в науці немає, хоча більшість авторських позицій якщо і не співпадають, то цілком співвідносяться одна з одною. У цілому, узагальнивши наявні в науковій літературі підходи, ми вважаємо найбільш оптимальним віднести до змістових рис креативності педагога вміння творити, мислити та швидко адаптуватися у професійних ситуаціях, використовувати отриманні знання, креативні вміння та навички у професійній діяльності, бути здатним генерувати нові ідеї, ухвалювати нестандартні рішення. При цьому педагог повинен спиратися на такі особистісні властивості, як незалежність у судженнях, діях та прийнятті рішень, відкритість до нового та незвичайного, зрілість мислення, асоціативне бачення проблеми, вміння продукувати креативні ідеї.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Вивчення наукової літератури показало, що дослідження креативності особистості та її формування має давню наукову традицію та є предметом вивчення

найрізноманітніших наук про людину. На сьогоднішній день накопичений величезний фонд наукових знань, що розкривають найрізноманітніші аспекти проблеми. Ці знання сформульовані у вигляді наукових підходів, теорій, концепцій, напрямів, що відображають як специфіку галузі наукових знань, так і особистісну позицію вчених. Вивчення сутнісних характеристик професійної креативності майбутніх магістрів педагогічної освіти стане предметом наших подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова Н. Культура життєтворчості особистості. Філософсько-світоглядний аналіз / Н. Богданова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 302 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук / Г. В. Ф. Гегель ; [отв. ред. Е. П. Ситковский ; ред. коллегия: Б. М. Кедров и др.]. – М. : Мысль, 1977. – Т. 3. – 470 с.
3. Декарт Р. Сочинения в 2 т. / Р. Декарт ; [пер. с лат. и фр. ; сост., ред., вступ. ст. В. В. Соколова]. – М. : Мысль, 1989. – 654 с.
4. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика / Я. А. Пономарев. – М. : Педагогика, 1976. – 280 с.
5. Русова С. Ф. Ідейні підвалини школи / С. Ф. Русова // Світло. – 1913. – Кн. 8 (квітень). – С. 33 – 38.
6. Слостенин В. А. Методы обучения / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов // Общая педагогика : учеб. пособие для вузов: в 2 ч. / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; [под ред. В. А. Слостенина]. – М., 2002. – Ч. 1. – Гл. 3. – С. 269 – 280.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976-1977. – Т. 1 : Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу. – 1976. – 653 с.
8. Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні / К. Д. Ушинський // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Знання, 2005. – С. 221 – 230.
9. Фохт Б. А. Педагогические идеи Сократа / Б. А. Фохт // Дидакт. – М., 1998. – № 1 (22). – С. 60 – 64.
10. Фрейд З. Недовольство культурой / З. Фрейд // Психоанализ. Религия. Культура / З. Фрейд. – М. : Ренессанс, 1992. – 296 с.
11. Чепіга Я. Народний учитель і національне питання / Я. Чепіга // Світло. – 1912. – Кн. 1. – С. 15 – 25.

РЕЗЮМЕ

Райхман Е. И. Формирование профессиональной креативности педагогов в условиях обучения в магистратуре как психолого-педагогическая проблема.

В статье представлен аспектный анализ научной литературы по формированию профессиональной креативности в условиях обучения в магистратуре. Используются методы исследования: анализ, синтез, систематизация и обобщение литературы. Выявлено, что исследование креативности личности и ее формирования имеет давнюю научную традицию и является предметом изучения самых разнообразных наук о человеке. Эти знания сформулированы в виде научных подходов, теорий, концепций, направлений, которые отображают как специфику области научных знаний, так и личностную позицию ученых. Изучение существенных характеристик профессиональной креативности будущих магистров станет предметом наших дальнейших научных поисков.

Ключевые слова: профессиональная креативность, формирование, будущий магистр, педагогическое образование, профессиональная подготовка.

SUMMARY

Raihman E. Forming of professional creativity of teachers in conditions of graduate studies as a psychological and pedagogical problem.

The article presents the aspect analysis of the research literature on the formation of professional creativity in conditions of master's training. Such research methods are used: analysis, synthesis, systematization and generalization of literature. The paper analyzes the theoretical and methodological aspects of the research problem, creativity in the context of professional training of future teachers. It outlines the historical and pedagogical aspects, analyzes the philosophical and ideological framework and describes the psychological and pedagogical prerequisites for the formation of the individual creativity, and presents an analytical description of the current state of the problem of formation of creativity in conditions of training. The conditions of the process of formation of the individual creativity at the university are characterized.

In this paper, methodological aspects of research problems of creativity in the context of professional training of future teachers are revealed: in particular, it presents a retrospective analysis of the definition of "creativity" as the basis for creative educational activities; scientific and theoretical understanding of the semantic concept of "creative future teachers" is shown; the meaning of creativity, as the quality of future social workers, is described and its structural components are determined. The theoretically grounded and experimentally tested pedagogical system of future social workers' creativity formation in higher education was built. The system components forming the creativity of future social workers are characterized: motivational-target, content, technology, object-subject, creative and environmental, as well as the criteria of efficiency of the system and its performance. It is proved that the educational system of future social workers' creativity formation in higher education will be effective on condition of detection and abide by the theoretical principles and taking into account the methodological aspects and needs of pedagogical practice.

The study of the essential characteristics of professional creativity of the future masters of pedagogical education will be the subject of the author's further research.

Key words: *creativity, formation, future master, pedagogical education, professional training.*